

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ

ΤΟΥ κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Λέκτορας Θεολογικής Σχολής Ἀθηνῶν

Δόξα Θεοῦ καὶ δόξα κόσμου

«Χρωματιστὸ Εὐαγγέλιο» χαρακτηρίσε τελευταία τις Εἰκόνες τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἕνας Γερμανὸς καθολικὸς Θεολόγος. Τὴν ἴδια χρονιά, ἕνας Γάλλος ὁρθόδοξος, σὲ διάλεξή του γιὰ τις Εἰκόνες, εἶπε, ὅτι ἡ σημασία τους ἔγκειται στὸ γεγονός, ὅτι μποροῦν νὰ γράφουν μὲ χρώματα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ¹.

Θὰ τολμούσαμε νὰ ποῦμε, πῶς, πραγματικά, ἡ ὁρθόδοξη εἰκόνα ἀποτελεῖ μία γνήσια, μὲ ἀνεξίτηλα χρώματα χαραγμένη ὑπογραφή, ἕνα ἀκριβὸ καὶ ἀκριβὲς «αὐτόγραφο» τοῦ ὀνόματός Του, πού τὸ κρυφοκοιτάμε ὡς ἐπιβεβαίωση γιὰ τὸ πέρασμα καὶ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο μας.

Ἡ Εἰκόνα διηγεῖται κι αὐτή, μὲ τὸν δικό της τρόπο, Δόξαν Θεοῦ, χρησιμοποιώντας ὅ,τι καλύτερο διαθέτει ἡ Δόξα τοῦ Κόσμου. Αὐτὸν ἐδῶ τὸν κόσμο, τὸν μικρὸ καὶ μέγα εἴμαστε βέβαιοι πῶς τὸν φυλάει οἱ ἅγιες εἰκόνες, καὶ μεσιτεύουν γι' αὐτὸν οἱ Ἅγιοι πού ἀποτυπώνονται πάνω σ' αὐτὲς κι οἱ Ἄγγελοι πού «πρωτοστατοῦν» καὶ προστατεύουν τις πολιτείες μας. Σ' ὅλους αὐτοὺς ἐμπιστευόμαστε τὴν εἰρήνη τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ τὴν σωτηρία τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων μας.

Αὐτὲς τις Εἰκόνες, ξεσηκώνουμε ἀπὸ τὴ θέση τους, τις περιφέρουμε σὲ λιτανεῖες, βαδίζουμε στὰ ἴχνη τους

πού χαράσσουν καὶ σχηματίζουν ἕνα κύκλο ἀσφαλείας, μέσα στὸν ὁποῖο, ὅταν θρῖσκόμαστε, δὲν φοβόμαστε ὅσους καὶ ὅσα μᾶς περικυκλώνουν.

Αὐτὲς παίρνουμε μαζί μας, δῶρο ἀκριβὸ στὸ γάμο μας, ἀπὸ τὰ χέρια τῶν γονιῶν μας καὶ τις τοποθετοῦμε γιὰ εὐλογία στὸ δικό μας τὸ Εἰκονοστάσι, στὴ δική μας «μικρὴ ἐκκλησία».

«Ἀπὸ χέρι σὲ χέρι περνοῦνε αὐτὲς οἱ εἰκόνες ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια μέσα στὸ σόι μας, ὥσπου φτάνουν καὶ σὲ μᾶς, φορτωμένες ἀσῆμι καὶ μάλαμα, φορτωμένες δάχρυ καὶ λαχτάρα»².

Ἄς εὐχηθοῦμε νὰ μὴν ξεφτίσει αὐτὴ ἡ συνήθεια, γιὰ νὰ μποροῦμε ὅλοι μας νὰ θρῖσκουμε τόπο ἀναφυγῆς καὶ ν' ἀποθέτοῦμε ἐπάνω τους τὸ βλέμμα μας γαληνεύοντας τῶν παθῶν μας τὸν τάραχο καὶ τῶν ἀνησυχιῶν μας τὸ πέλαγος.

Σκευὸς διαποιμάνσεως

Ἡ δύναμη τῆς Εἰκόνας εἶναι ἀπερίγραπτη. Τὰ περιστασιακά πού διηγοῦνται γιὰ θαυματουργικὲς ἐνέργειες πού ξεπηδᾶνε ἀπ' αὐτὲς, ὅταν τις πλησιάζουμε μὲ πίστη, εἶναι ἀναρίθμητα. Ἡ εἰκόνα εἶναι ἕνα ἐξαιρετὸ «σκευὸς» διαποιμάνσεως τοῦ λαοῦ. Ἡ εἰκόνα «ποιμαίνει» μὲ τὸ δικό της τὸν τρόπο. Ποιμαίνει ἄτομα, οἰκογένειες, ὀμάδες, χωριά, πολιτείες, λαοὺς καὶ κράτη ὁλόκληρα. Ἡ Παναγία τῆς Τήνου καὶ τῆς Τσεστοχόδα στὴν Πολωνία εἶναι ἐλάχιστα παραδείγματα αὐτῆς τῆς μορφῆς διαποιμάνσεως³.

Αὐτὴ ἡ συμφιλωτική μεσιτευτικὴ τῆς ἐνέργεια, αὐτὸς ὁ ἐλπιδοφόρος Εὐαγγελισμὸς τοῦ καλοῦ μηνύματος τῆς Εἰκόνας, δὲν ἀποτυπώνεται μόνο σὲ διηγήσεις συναξαριῶν ἢ συναμιλίες μεταξὺ εὐσεβῶν χριστιανῶν κι εὐλαδικῶν προσκυνητῶν, ἢ σὲ κηρύγματα ἀπ' ἀμβωνος πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ἐκκλησιασματος ἢ ἀκόμα σὲ διηγήματα «θηρσκευτικῶν» συγγραφεῶν πρὸς τέρψη καὶ ὠφέλεια περιορισμένου κύκλου ἀνθρώπων.

Γίνεται ἀκόμα φανερὴ καὶ σὲ συγγραφεῖς, πού ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν προδίδουν μὰ ιδιαίτερα θηρσκευτικὴ ἐνασχόληση στὸ ἔργο τους. Εὐδαίσθηται, ὅμως, στὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα δὲν μποροῦν ν' ἀγνοήσουν καταστάσεις καὶ γεγονότα πού συμβαίνουν γύρω τους. Τὰ ἀναπαριστοῦν, λοιπὸν, ζωηρὰ καὶ ἐπιβάλλουν τὴν ἀμεσότητα τῆς εἰκόνας στὴν ἀντίληψή μας μὲ τὴν περιγραφή τους.

Ἀναφερόμαστε συγκεκριμένα στὸν Κωνσταντῖνο Θεο-

τόκη (1872-1923), που θεωρείται ένας συγγραφέας κ ο ι ν ω ν ι κ ό ς, ο οποίος «περιγράφει τους ανθρώπους στις μεταξύ τους σχέσεις... Τον ενδιαφέρει, τι είναι προστριβή, σύγκρουση, αντίθεση... Ο Θεοτόκης αγαπάει να ζωγραφίζει το πάθος, τις κορυφαίες καταστάσεις της ψυχής, εκείνες που οδηγούν στην τραγωδία». Αυτό φαίνεται ιδιαίτερα σε μερικές σκηνές από το έργο του⁵.

Μια άλλη θινή ιστορία

«Είναι, λόγου χάρη, ή σκηνή, στο διηγημά του, Ο ί δ υ ό ά γ ά π ε ς, όπου τα συγγελογία της Μαρίας και της Βασιλικής αντιμετωπίζονται έτοιμοπόλεμα μπροστά στο σπίτι του άγιογράφου Άργύρη Σπαθάρου, κι εκείνος λιτανεύει το εικόνημα του Εθαγγελισμού, για να επιβάλει την ειρήνη. Η παρέμβαση, εδώ, του θείου στοιχείου, λύνει το δράμα σαν από μηχανής θεός και φέρνει την κάθαρση των παθών».

Άξίζει, βέβαια, να σημειωθεί, ότι ή κάθαρση των παθών δεν γίνεται στην προκειμένη περίπτωση μηχανικά. Ο Άργύρης Σπαθάρος, γέννημα και θρέμμα οικογένειας άγιογράφων από πολλές γενιές, που νήστευε για τη Χάρη της εικόνας που έστροφύσε, είχε καιρό που ο γιός του ο Γιώργης δεν ακολουθούσε την τέχνη του και δεν άκουγε τα διδάγματα του.

Κι όχι μονάχα γι' αυτό, αλλά γιατί κι ο βίος του και τα καμώματά του δεν καλάρεσαν στο γέρο πατέρα. Περπατάει σε δρόμο κακό. Θέλει να παντρευτεί καθώς λέει, μα έχει μπλεχτεί με δύο — ποιάνε θα διαλέξει; Το έρώτημα το θέτει επίμονα ο κύριος Άργύρης. Αυτό το μπλέξιμο είναι ή κοκοδαμνία του, που παραλίγο να ρίξει σε μεγάλο φονικό το χωριό τους.

Ο άγιογράφος, όμως, καθώς επίσης κι οι δικαί του, πέρα από τις κακές αυτές προοπτικές, είναι βέβαια πως «το κόνημα θα κάμει θαμάσματα (θαύματα) για τους

χριστιανούς». «Όλοι το λένε στο χωριό και παράξενο δεν είναι», είπε ο Γιώργης με πίστη. «Με τέτοια κατάνυξη που δουλεύει τ' άγιο κόνημα» είπε ή γριά, «τί άλλο θα γίνει; Και θαρρώ πως είδε τη Θεοτόκο στ' όνειρό του, γιατί στην εικόνα της είναι ολοζώντανη». Της ίδιας γνώμης είναι κι ο παπός του χωριού, που μεσολαβεί για ν' άποσοθηθεί το «κακό». Και πραγματικά, στο τέλος ή Εικόνα κάνει το θαύμα της, όταν ο ζωγράφος, μέσα στον θόρυβο του δρόμου και τη σασιμάρα της ψυχής του έγύρισε προς την εικόνα και ύψωσε τα μάτια του στο στόρημα και είπε: «Γώρα, τώρα θέλω το θαύμα, Παναγία, δεν πρέπει να γίνουν φονικά έξ αιτίας του».

Στη συνέχεια δίνουμε τέσσερα άποσπάματα από το διηγημα «Οί δυό άγάπες», (πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Ο Νουμάς» το 1910), στα όποια με άπαραμιλλο τρόπο δείχεται ο προβληματισμός του ζωγράφου και ή αίτια έκδοσης στο άδιέξοδο, στο όποιο είχε περιέλθει ένα δλόκληρο χωριό. Αυτό γίνεται χάρη στη θαυμαστή επέμβαση της δυνάμειος της Εικόνας του Εθαγγελισμού, που λιτανεύσε «ο άγιογράφος» μας. Μ' αυτόν τον τίτλο επιγράφουμε έξάλλου αυτά τα άποσπάματα που τα παίρνουμε από την έκδοση της «Βασιλικής Βιβλιοθήκης»⁶.

Έστω κι αν δεν συμμεριζόμαστε στην άπολυτότητα τους τις άπόψεις του άγιογράφου — και έμμεσα του Θεοτόκη — για «το μυστικό της τέχνης» του, θεωρούμε το διηγημα αυτό μία λαϊκή μαρτυρία, καταγραμμένη από έναν δυνατό τεχνίτη του λόγου, άναφορικά με τη δύναμη της Εικόνας.

Είθε ο αγαθός Θεός και ή Παναγία να μας αξιώνουν, με τέτοια πίστη, όπως εκείνη του άγιογράφου, να προσεγγίζουμε τις Εικόνες που «άναστηλώνουμε» έτούτη την εθλογημένη περίοδο του χρόνου, και να εθαγγελισθόμεθα στον κόσμο το άπ' αιώνας μυστήριο και την άπαρχή της σωτηρίας μας, καθώς φάλλει ή άγία μας Έκκλησία στην έορτή του Εθαγγελισμού.

1. Πρόκειται για τον Ernst Chr. Suttner και το βιβλίο του, Τη χρωματιστό Εθαγγέλιο, που κυκλοφόρησε στη Γερμανία το 1982. Παρουσίαση του βιβλίου έκανε ο καθηγητής Δημοσθένης Σαθράμης στο τεύχος της 15 Δεκεμβρίου του 1983 του «Εφημερίου», σ. 300. Ο Jean - Claude Roberti, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Rennes, έδημοσίευσε το κείμενο της διαλέξεώς του ως Supplément στο μηνιαίο δελτίο ορθόδοξου τύπου στο Παρίσι (SOP).

2. Η ζωγράφος, που έργα της παρουσίασε στην έκθεση που διοργάνωσε ή «Galerie - Ζυγός» τον Νοέμβριο του 1983 στην Αθήνα, διατύπωσε με την ακόλουθη φράση το καλλιτεχνικό της πιστεύω: «Μελτώντας στα μουσεια ήν Ελλάδα όλων των εποχών και ελέποντας στους δρόμους, στα νησιά, στα χωριά, ανάμεσα στην άσχήμια που κυριαρχεί και στοιχία που την μάχονται και επιδιώνουν στη συνείδηση και στην αισθητική μας, σκέφτηκα να δέσω τις εποχές, φτιάχνοντας μέρη και ιστορίες που ταξιδεύουν μέσα στο χρόνο, με μία δ ι α σ τ α σ η μ ε σ τ α φ υ σ ι κ ή» (από το αθτοβιογραφικό της σημείωμα ή άραίωση είναι δική μας). Περισσότερα βλ. στο περ. «Ζυγός», τεύχος Ιουλίου - Αυγούστου 1983, σ. 42-45, άπ' όπου άναδημοσιεύουμε τον πίνακα (σ. 45).

3. Αιτές οι εικόνες γίνονται συντάλη από γενεάς εις γενεάν και έξρου «έλα μας τα μυστικά. έπως ξέρουν και τα μυστικά της μάνας μας και της γιαγιάς μας και της προγιαγιάς μας». Άριστοεργηματική άφήγηση για τη σχέση μας με τις Εικόνες βλ. στη «βιογραφία» της Δ ο ξ ά ν τ ρ α ς από τη

Μαρία Ιορδανίδου, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της «Έστιας» 201982, σ. 14-16. Το άποσπασμα προέρχεται από τη σ. 16.

4. Η Παναγία της Τσεστόχολα είναι εικόνα θυζαντινής τεχνοτροπίας που οι ειδικοί την ύπολογίζουν ως έργο του Η' αιώνας. Την έφερε μαζί της στα τέλη του ΙΕ' αιώνας (1483) ορθόδοξη ρωσίδα πριγκίπισσα από το Κίεβο, θώρο του πατέρα της για τους γάμους της με τον Πολωνό πριγκίπα. Στην έκκλησία, όπου φυλάσσεται, είναι άντικείμενο συνεχούς λαϊκού προσκνήματος, και μέσω αυτής, οι πιστοί Πολωνοί έναποθέτουν τις ελπίδες τους στη «Βασιλική της Πολωνίας», όπως συνηθίζουν ν' άποκαλούν την Παναγία.

5. Δεν μπορούμε παρά να κάνουμε δικές μας αυτές τις σκέψεις του Άγγελου Τερζάκη, επιμελητή έκδόσεως του άφιερώματος της «Βασιλικής Βιβλιοθήκης» στον Κ. Θεοτόκη, τόμος 31, Εισαγωγή, Αθήνα 1955, σ. 15.

6. Τόμος 31, σ. 103-104, 115, 116, 123-124. Συνιστούμε την άνάγνωση δλοκλήρου του διηγήματος (σ. 102-124). Το κείμενο περιλαμβάνεται επίσης στα Διηγήματα (Κορυφαίες Ιστορίες) του Θεοτόκη, που εξέδωσε άριστοτεχνικά ο Φίλιππος Βλάχος (Αθήνα, Τυπογραφείο «Κείμενα», 1982, σ. 178-222). Βλ. άκόμα στο Έπιμετρο σ. 229-232, που εκδίδεται για πρώτη φορά από τα κατάλοιπα του συγγραφέα, ένα κομμάτι από μιάν άλλη μορφή του διηγήματος, στο όποιο ο άγιογράφος παραδίδει τα μυστικά της τέχνης του στο γιό του (μιάν χρωμάτων κ.ά.).